

Alicja Ungeheuer-Gotąb

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID 0000-0002-3187-7150

Domowa biblioteka – składnik życia rodziny (wybrane przykłady)

Wprowadzenie

Jednym z ważnych składników życia kulturalnego rodziny jest domowa biblioteka – zbiór zgromadzonych przez lata woluminów, pieczołowicie przechowywanych i dziedziczonych z pokolenia na pokolenie. Tego typu biblioteka ma swoje lokum w miejscu zamieszkania rodziny, a jej tendencją powinien być rozwój – uzupełnianie zbiorów¹. Książki, z jakich składa się taki zbiór, są własnością rodziny. Niekiedy w wyniku różnych sytuacji losowych biblioteka ulega podziałowi na przykład między kilkoro dzieci, które w ramach własnej jednopokoleniowej rodziny uzupełniają zbiory. Wówczas częściej mamy do czynienia z biblioteką domową. Rozwój takiej biblioteki determinują rozmaite czynniki. Można przypuszczać, że zasób woluminów uzależniony jest od wielu zjawisk – długości trwania małżeństwa, liczby członków rodziny, ich wykształcenia i zasobności, tradycji, zainteresowań właścicieli, upodobań kulturalnych, aktywności w życiu określonej społeczności, stosunku do książki jako wartości kultury. Książki składające się na domową bibliotekę zwykle przechowywane są w jednym pomieszczeniu zwanym biblioteką, ale w rodzinach o niższym statusie materialnym często są „rozrzucone” po całym mieszkaniu i czasem nawet nie mają wydzielonych półek. Wówczas niekoniecznie mamy do czynienia z księgozbiorem.

Słowo „biblioteka” zwykle oznacza miejsce, w którym przechowuje się woluminy – gr. *biblos* (książka) i *theke* (składnica). Termin ewoluował w ciągu wieków, by przyjąć znaczenie coraz bliższe zinstytucjonalizowanej funkcji biblioteki. Pojęcie to obejmuje swym znaczeniem instytucję oświatową zajmującą się gromadzeniem, opracowaniem i przechowywaniem księgozbiorów w celu publicznego udostępniania², to także upo-

1 Przykładem opisu takiej biblioteki może być praca Barbary Kamińskiej-Czubały. Zob. B. Kamińska-Czubała, *Zbiory Piotra Moszyńskiego. Biblioteka szlachecka w dobie romantyzmu*, Kraków 2019.

2 *Biblioteka* [hasło]: *Nowy słownik języka polskiego*, PWN, red. E. Sobol, Warszawa 2002, s. 50; J. Bogdanowski, *Ilustrowana encyklopedia powszechna*, Kraków 2006, s. 110.

rządkowany zbiór książek, nazywany księgozbiorem³. Biblioteka „[o]znacza instytucję, która pełni określone funkcje (usługowe, informacyjne, edukacyjne, rekreacyjne, badawcze) przez planowe gromadzenie, opracowanie i udostępnianie zbiorów oraz informowanie o zasobach swoich i zewnętrznych, współpracę i działalność usługową na rzecz środowiska naukowego i lokalnego”⁴. Jednak biblioteka domowa różni się od bibliotek zinstytucjonalizowanych – publicznych, szkolnych, specjalistycznych. Jest zbiorem książek będących prywatnym księgozbiorem. Definiując to pojęcie, odnoszę się do określenia „uporządkowany księgozbiór”⁵, który jest własnością rodziny – w odróżnieniu od szerszego pojęcia biblioteki prywatnej, która może należeć do osoby fizycznej lub prywatnej instytucji. Biblioteki domowe to zatem „prywatne księgozbiory uformowane przez właściciela zgodnie z jego zainteresowaniami, potrzebami i sytuacją materialną”⁶. Zwykle każda książka wzbogacająca rodzinne zasoby pojawia się tam z jakiejś konkretnej przyczyny, choć zapewne dopełniają ją też egzemplarze otrzymane w prezencie czy takie, które trafiły do domu w przypadkowy sposób. Najczęściej jednak członkowie rodziny, tworząc swoją bibliotekę, włączają do niej pozycje literackie, które odpowiadają ich zainteresowaniom. Jak pisał Janusz Dunin „[p]odstawowym zadaniem biblioteki jest jej służebność wobec czytelnika”⁷. Najbliższe pojęciu biblioteki rodzinnej jest więc pojęcie uporządkowanego księgozbioru będącego w posiadaniu konkretnej rodziny, z którego korzystają domownicy. Z pomocą przychodzi tu definicja Józefa Szockiego, który za rodzinny księgozbiór uważa „zorganizowaną – różnymi drogami i metodami – kolekcję dokumentów, głównie książek, w obrębie budynku mieszkalnego (zamek, pałac, dwór szlachecki, mieszkanie komunalne, chałupa wiejska itp.). O księgozbiórze domowym mówimy dopiero wtedy, gdy ukształtuje się do tego stopnia, że jest w stanie systematycznie spełniać określone cele przyświecające posiadaczowi”⁸. Warto przypomnieć świetność rodowych bibliotek szlacheckich, które stanowiły świadectwo poziomu intelektualnego, wykształcenia, ale i majątku rodziny⁹. W przypadku polskich bibliotek okresu zaborów księgozbiory służyły podtrzymywaniu ducha narodu¹⁰. Obecnie książki w domu, jeśli są, także świadczą o zainteresowaniach mieszkańców i w jakimś stopniu odzwierciedlają

3 *Słownik terminów literackich*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986, s. 40.

4 *Biblioteka instytucja* [hasło], *Encyklopedia książki*, t. 1: *Eseje – A–J*, red. A. Żbikowska-Migoń, M. Skalska-Złat, Wrocław 2017, s. 273.

5 *Słownik języka polskiego PWN*, [on-line:] <https://sjp.pwn.pl/slowniki/biblioteka.html> – 23.06.2022.

6 *Biblioteki domowe* [hasło], *Encyklopedia książki...*, s. 320.

7 J. Dunin, *Studia o komunikacji społecznej*, Łódź 2004, s. 55.

8 J. Szocki, *Domowy świat książek. Wybrane księgozbiory polskie w XIX wieku*, Kraków 2000, s. 5.

9 Zob. J. Rudnicka, *Biblioteka Wilanowska: dwieście lat jej dziejów (1741–1932)*, Warszawa 1967; B. Kosmanowa, M. Kosman, *Tytus Działyński i jego dzieło: 100 lat Biblioteki Kórnickiej*, Wrocław 1978; L. Dyczewski, *Rodzina twórcą i przekazicielem kultury*, Lublin 2003.

10 J. Szocki, *Księgozbiory domowe ziemian, inteligencji i chłopców w okresie zaborów*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Prace Bibliotekoznawcze Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie” 1998, s. 11–18.

zjawiska społeczne. Druga część definicji Szockiego przypomina o znaczeniu książki w życiu jej właściciela, wybiega więc poza suchy opis bibliograficzny, przyjmując optykę widzenia książki jako tekstu do czytania, rozwijającego zainteresowania, wpływającego na kulturalny rozwój rodziny. Zdaniem teoretyków bibliotekoznawstwa przypadkowo zebranych woluminów nie można nazwać księgozbiorem – „[k]olekcja jest księgozbiorem wówczas, gdy powstała i powiększa się dzięki przemyślanym i celowym działaniom posiadacza oraz gdy spełnia określone funkcje”¹¹.

Z tematem biblioteki domowej nierozzerwalnie łączy się zatem pojęcie repertuaru bibliotecznego, który wskazuje na tytuły dostępne dla członków danej rodziny. Repertuar stanowi zbiór wszystkich pozycji czytelniczych zebranych w jednym miejscu, obejmujący różne gatunki literackie i typy książek. Może być opatrzony spisem wszystkich pozycji, choć w przypadku domowych księgozbiorów występuje bardzo rzadko. Ulega on zwykle modyfikacjom, zwiększaniu lub pomniejszaniu zasobu. Najprościej mówiąc, biblioteka, o jakiej tu mowa, jest zbiorem/kolekcją książek o różnej tematyce, odzwierciedlających rozmaite gatunki literackie i pełniących rozmaite funkcje w życiu mieszkańców danego domostwa.

Współczesna rodzina, podobnie jak dawna, bierze na siebie odpowiedzialność za wprowadzanie potomstwa w kulturę¹². Jako podstawowa komórka społeczna powinna być świadoma tej misji. Bez względu na miejsce zamieszkania (duże bądź małe miasto czy wieś) rodzice powinni starać się włączać swe dzieci w życie kulturalne – zapoznawać je z literaturą i sztuką, zwracać uwagę na język, jakiego używają, uczestniczyć w wyborach muzyki i imprez kulturalnych. Powiązanie rodziny z szeroko pojętą kulturą zauważają pedagodzy rodziny¹³. Czynniki, które mają znaczenie w kształtowaniu się potrzeb kulturalnych rodziny, to m.in. wykształcenie rodziców, zaspokajanie potrzeb związanych z kulturą, kultywowanie tradycji i rodzinnych zwyczajów¹⁴. Wśród wielu funkcji współczesnej rodziny Maria Ziemska wskazała funkcję socjalizującą¹⁵. W jej obszarze mieści się kształtowanie postaw społecznych, zapoznawanie potomstwa z językiem, wzorami zachowania, zasadami moralnymi, obyczajami, normami i kulturą. Obserwowanie najbliższych – rodziców i opiekunów, ich stosunku do zjawisk i tworów kultury – ma istotne znaczenie w późniejszym przejmowaniu i wprowadzaniu w życie ich postaw. Tym sposobem spełnia się w rodzinie proces wychowania, który obejmuje wszelkie zjawiska związane są z oddziaływaniem środowiska społecznego i przyrodniczego na człowieka, kształtujące jego tożsamość, postawy oraz osobowość. Jeśli zadania te spełniane są w sposób celowy, będą prowadzić do zamierzonych

11 J. Polok, E. Poloczek, *Biblioteka domowa jako przedmiot badań – problemy, metody, perspektywy*, [w:] *Informacja, biblioteka, społeczeństwo. Z prac bibliologicznych kół naukowych w Polsce*, red. J. Ladorucki, Z. Gruszka, Łódź 2013, s. 70.

12 J. Papuzińska, *Inicjacje literackie, problemy pierwszych kontaktów dziecka z książką*, Warszawa 1988, s. 30–29.

13 F. Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków 2002.

14 S. Kawula, J. Brągiel, A. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Toruń 2014, s. 153.

15 M. Ziemska, *Rodzina a osobowość*, Warszawa 1979, s. 37.

wcześniej zmian w postawach¹⁶, wpływając na tworzenie się kultury czytelniczej. Zdaniem Szockiego kultura czytelnicza, to „system wyuczonych i podzielanych zachowań wobec tekstów pisanych, służących do celów samorealizacyjnych”¹⁷. Wychowanie do kultury powinno odbywać się według zasad wolności, bez nacisku, jaki niekiedy towarzyszy wychowaniu rozumianemu jako urabianie. Dorośli członkowie rodziny winni dawać przykład, podejmować rozmowy i dyskusje, tłumaczyć zmieniający się świat ludzkiej kultury i sztuki.

Jednym z istotnych obszarów wychowania, które przynależą do życia w rodzinie, jest wychowanie literackie. W odróżnieniu od edukacji literackiej, która odbywa się najczęściej w instytucji oświatowej, wychowanie literackie spełnia się także wśród najbliższych¹⁸. Procesu wychowania literackiego nie można zaś oddzielić od wychowania przez sztukę, wychowania estetycznego i kultury estetycznej. Przedmiotem, który spełnia te specjalne funkcje, jest książka, zarówno na płaszczyźnie jej treści, jak i kształtu edytorskiego. Szczególnie rola wychowania przez sztukę jest tu niezbywalna, gdyż obejmuje ono w sposób całościowy indywidualną naturę człowieka i harmonijnie włącza go w życie grupy społecznej¹⁹. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że ludzie, którzy tworzą swoją bibliotekę i troszczą się o nią, są objęci „programem” jak najlepszego rozwoju, pogłębiania osobowości, kształtowania kultury osobistej, poznawania i przeżywania sztuki, w tym sztuki słowa. Stają się reprezentantami kultury estetycznej, w której zakres wchodzi, jak pisze Maria Gołaszewska, „nie tylko umiejętność korzystania ze sztuki, rozpoznawania jej form, rodzajów, zdolność trafnego reagowania na jej struktury, trafnej oceny itp., lecz również zdolność dostrzegania wartości estetycznych w przyrodzie, w otoczeniu codziennym i w życiu własnym oraz innych ludzi”²⁰. Jeśli przyjmiemy, że członkowie rodziny zapoznają się z treściami swego rodzinnego księgozbioru, możemy przypuszczać, że eksponowane w nim wartości oddziałują na życie rodziny. Tworzą perspektywę kulturalną rodziny, wyznaczają kierunek dalszego czytelnictwa, wpływając na rozwój i kreowanie kultury literackiej rodzinnego środowiska.

Kultura literacka jest elementem szeroko pojętej kultury. To system orientacyjny, który umożliwia porozumiewanie się za pośrednictwem dzieł literatury, poprzez wykorzystanie poznanych wzorów i norm²¹. Kształtowanie kultury literackiej odbywa się w procesie wychowania literackiego, które powinno rozpoczynać się już we wczesnym dzieciństwie²². Czytelnictwo sprzyja zatem rozwijaniu właściwego stosunku do literatury i książki, tym samym zachęca do budowania księgozbioru i korzystania z niego. Ów szczególny system można sobie wyobrazić jako ciągle napędzane koło,

16 *Wychowanie* [hasło], *Encyklopedia PWN*, [on-line:] <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/wychowanie;3998683.html> – 3.05.2022.

17 J. Szocki, *Księgozbiory domowe w procesie kultury czytelniczej w XIX i XX wieku*, „Przeгляд Humanistyczny” 2003, nr 5, s. 67.

18 H. Starzec, *Wychowanie literackie*, Warszawa 1980, s. 9.

19 H. Read, *Wychowanie przez sztukę*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, s. 15.

20 M. Gołaszewska, *Kultura estetyczna*, Warszawa 1979, s. 5–6.

21 H. Starzec, *Kultura literacka – wychowanie literackie*, Warszawa 1981, s. 28.

22 H. Starzec, *Wychowanie literackie...*, s. 261.

którego obroty zagarniają coraz więcej treści czytelniczych, tworząc jednocześnie podstawy ogólnego rozwoju człowieka.

Można zatem sądzić, że korzyści z rodzinnego księgozbioru powinny być nieocenione. Posiadanie „na półce”, „pod ręką” ulubionych dzieł, możliwość skorzystania z nich w domowym zaciszu, obserwowania zatopionych w lekturze członków rodziny niebawem ułatwia proces wychowania przez literaturę i do literatury.

Mówi się wciąż o wartości czytelnictwa, książki, literatury i ich wpływie na kształt społeczeństwa, jednak obraz domowych kontaktów z dziełem literackim wymagałby bardziej precyzyjnej obserwacji²³. Warto jednak przypomnieć, że w 2021 roku 38% Polaków przeczytało jedną książkę, zatem nikły wzrost czytelnictwa z okresu pandemii nie utrwalił się na dłużej. Pytanie, co i dlaczego czyta społeczeństwo, wciąż czeka na odpowiedź. Pośrednim sposobem na zdobycie informacji o domowym/rodzinnym wychowaniu literackim może być zbadanie księgozbiorów. Ich zawartość informuje w jakimś stopniu o zainteresowaniach, upodobaniach, gustach literackich członków rodziny, ich potrzebach kulturalnych, rozumieniu roli, jaką odgrywa literatura w życiu jednostki i społeczeństwa. Wstępną próbę tego typu eksploracji podjęłam podczas prowadzenia seminarium dyplomowego. Badanie to ma charakter sondażowy, wstępny – jest zaledwie próbą prześledzenia stanu wybranych do omówienia domowych bibliotek.

Cele badań i charakterystyka badanych

Celem podjętych eksploracji było uzyskanie informacji na temat jakości i liczebności księgozbioru w kilku rodzinach z Podkarpacia. Badaniem objęto rodziny, które udzieliły zgody na przeprowadzenie badania²⁴. Ich wybór był determinowany prowadzonym seminarium. Interesowało mnie, jakiego typu literaturę gromadzą gospodarstwa domowe w wybranym rejonie, w których choć jedno z dzieci jest studentem²⁵. Z uwagi na to, że związek badań nad księgozbiorem i jego czytelnikiem zdeterminowany jest w pewnej mierze poruszaniem się w obszarze nauk społecznych²⁶, poza analizą księgozbioru badaniem objęto także członków rodzin, z którymi przeprowadzono wywiady. Celem było uzyskanie informacji na temat, jak istotna jest dla nich kulturotwórcza

23 Interesująca byłaby także odpowiedź na pytania o sposób lektury, umiejętność skupienia się na jednym tekście, smakowania fabuły, rozumienia sensu. Zob. K. Koziółek, *Nadmiar czytania, niedobór lektury*, „Filoteknos” 2020, nr 10, s. 103–110.

24 Choć taki zabieg może wydać się niewystarczający, należy zauważyć, że badania wymagały bliskiego kontaktu z rodzinami, niejednokrotnie przebywania w ich domach, wnikań w repertuar lektur.

25 W ostatnich latach zainteresowaniem badaczy stało się podejście antropologiczne, którego wyrazem są prace, m. in.: M. Chymuk, *Aksjologiczne preferencje studentów uczelni krakowskich*, Kraków 2004; R. Chymkowski, *Autobiografie lekturowe studentów*, Warszawa 2011.

26 K. Wolff, *Dawne i nowe dylematy czytelnictwa*, [w:] *Z badań nad książką i księgozbiorem historycznymi* 2009, t. 3, s. 143–144, [on-line:] <http://www.bookhistory.uw.edu.pl/index.php/zbadannadksiadzka/article/view/257/266> – 26.11.2022.

funkcja książki i literatury. Badanie nie miało na celu prześledzenia czytelnictwa studentów, ale ukazanie księgozbioru domowego, z którego mogą czerpać i który mogą wzbogacać.

Ujęto tu badania biblioteki sześciu rodzin mieszkających w województwie podkarpackim, w miejscowościach takich jak:

1. Wróblowa, gmina Brzyska, powiat Jasło – historia wsi sięga 1407 roku.
2. Równe, gmina Dukła, powiat Krosno – wieś królewska założona przez Kazimierza Wielkiego na prawie magdeburskim w 1352 roku.
3. Duląbka, gmina Dębowiec, powiat Jasło – historia wsi sięga 1595 roku.
4. Krosno, gmina Krosno, powiat Krosno – miasto uzyskało lokację w 1348 roku; Kazimierz Wielki nadał miastu tytuł Królewskiego Wolnego Miasta Krosna.
5. Krościenko Wyżne, gmina Krościenko Wyżne, powiat Krosno – wieś otrzymała lokację na prawie magdeburskim w 1350 roku.
6. Łęki Dukielskie, gmina Dukła, powiat Krosno – pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z roku 1366 w dokumencie wydanym przez Kazimierza Wielkiego.

Jak można zauważyć, wszystkie miejscowości mają długą historię powiązaną z panowaniem Kazimierza Wielkiego, co mogło mieć wpływ na rozwój kultury tego obszaru.

Liczba przebadanych osób w objętych badaniem rodzinach wynosi: 26. Z wyjątkiem rodziny z Krosna, badani mieszkają na wsi²⁷.

Skład osobowy i dane o poszczególnych członkach każdej z rodzin przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Charakterystyka społeczno-demograficzna badanych

Dane badanych	Liczba badanych N = 26	
	n [liczba wskazań]	%
Płeć		
Kobieta	18	69,23
Mężczyzna	8	30,77
Wiek		
20–30	11	42,31
31–40	1	3,85
41–50	4	15,38
51–60	8	30,77
60 <	2	7,69

²⁷ Pojęcie tradycyjnej rodziny wiejskiej, determinowane posiadaniem gospodarstwa rolnego i pracą w nim, nie jest obecnie w pełni aktualne. Z uwagi na industrializację, urbanizację, upowszechnienie szkolnictwa, rozwój przepływu informacji życie na wsi uległo dużym zmianom. Trudno obecnie stwierdzić, jakie warunki powinna spełniać rodzina, aby można ją było ostatecznie nazwać „wiejską”. Por. A. Kycia, *Rodzina wiejska w kontekście współczesnych przemian (na przykładzie wybranej gminy województwa podkarpackiego)*, „Państwo i Społeczeństwo” 2006, nr 2, s. 35–39.

Dane badanych	Liczba badanych N = 26	
	n [liczba wskazań]	%
Wykształcenie		
Podstawowe	1	3,85
Zawodowe	8	30,77
Średnie	15	57,69
Wyższe	2	7,69
Więcej niż wyższe	-	-
Zawód (wykonywany)		
Sprzedawca	2	7,69
Kierowca	3	11,54
Fryzjer	1	3,85
Strażak	1	3,85
Pracownik firmy ogrodniczej	1	3,85
Pracownik księgowości	1	3,85
Informatyk	1	3,85
Kucharz garmażer	1	3,85
Technik ochrony środowiska	1	3,85
Technik handlowiec	1	3,85
Technik logistyk	1	3,85
Technik analityki medycznej	1	3,85
Górnik	1	3,85
Kelner	1	3,85
Manager	1	3,85
Student	6	23,08
Emeryt	1	3,85
Nie pracuje	1	3,85
Rola pełniona w rodzinie		
Matka	7	26,92
Ojciec	6	23,08
Córka	10	38,46
Syn	2	7,69
Dziadek	-	-
Babcia	1	3,85

Źródło: opracowanie własne.

Jak pokazują dane zawarte w tabeli 1, badane osoby to w 69,23% kobiety i w 30,77% mężczyźni w wieku od 20 do ponad 60 lat. Najliczniejsza grupa mieści się w przedziale między 20. a 30 r.ż., są to osoby studiujące lub rozpoczynające ścieżkę zawodową. Największą liczbę – 57,69% stanowią osoby ze średnim wykształceniem. Przekrój wykonywanych zawodów jest zróżnicowany. W większości osoby biorące udział w badaniu pracują na stanowiskach technicznych – 15,38%. Należy dodać, że badane rodziny nie posiadają dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, co na pewno wpływa na kształt zbiorów dla dzieci.

Badanie przeprowadzono w roku 2021. Wykorzystano metodologię badań pedagogicznych, a w niej metodę wywiadu oraz metodę analizy materiałów piśmienniczych. Posłużono się techniką wywiadu pogłębionego i techniką analizy księgozbioru rodziny. Jako narzędzia wykorzystano kwestionariusz dyspozycji do wywiadu i arkusz badania księgozbioru. Wywiady były prowadzone w domach respondentów i odbywały się w kilku przedziałach czasowych, trwających od 30 do 60 minut podczas kilku spotkań. Korzystanie z metodologii pedagogicznej pozwoliło na włączenie do rozważań danych pochodzących od członków rodzin. W wyniku takiego postępowania zmianie uległo bibliotekoznawcze nachylenie refleksji w stronę danych pochodzących od czytelnika²⁸.

Warto zauważyć, że rozeznanie w domowym księgozbiore jest dla członków rodziny zadaniem, które zwykle odkłada się „na później”, prawdopodobnie ze względu na czasochłonność i brak naglącej potrzeby. Badani przyznawali, że nie dysponują spisem książek, które są w ich domach, nie wiedzą, ile egzemplarzy liczy księgozbiór i jakie dokładnie są w nim pozycje. Często nie pamiętali, skąd znalazła się w domu dana książka, choć było i tak, że niektóre woluminy wspominali z nostalgią lub uważali za bardzo cenne.

Z uwagi na kulturotwórczy charakter oddziaływania biblioteki domowej interesujące było, czym zajmują się członkowie badanych rodzin w czasie wolnym od pracy²⁹, jakie mają zainteresowania, hobby. Informacje te zawiera tabela 2.

Tabela 2. Aktywności pozazawodowe badanych

Kategoria odpowiedzi	Liczba badanych N = 26	
	n [liczba wskazań]	%
Gotowanie	3	11,54
Pieczenie	1	3,85
Robótki ręczne	1	93,85
Majsterkowanie	2	7,6
Uprawianie sportu (piłka nożna, jazda na rowerze, nordic walking, jazda na rolnkach, piesze wycieczki w góry)	6	23,08
Jazda na motocyklu	1	3,85
Morsowanie	1	3,85
Wędkowanie	1	3,85
Spacerowanie	8	30,77
Opieka nad psem	1	3,85
Zbieranie grzybów	1	3,85
Praca w ogrodzie	5	19,23
Pomoc w gospodarstwie	1	3,85
Oglądanie telewizji (seriale)	6	23,08
Korzystanie z komputera	1	3,85
Fotografowanie/fotografia	2	7,69

²⁸ Wybrałam ten typ badania z uwagi na pedagogiczną i literaturoznawczą tematykę prowadzonego seminarium.

²⁹ Pod uwagę brany był czas wolny długi, przeznaczany na wypoczynek, rekreację, rozwijanie zainteresowań i uprawianie sportów.

Kategoria odpowiedzi	Liczba badanych N = 26	
	n [liczba wskazań]	%
Rysowanie/malowanie	1	3,85
Śpiewanie	1	3,85
Czytanie	6	23,08
Słuchanie muzyki	1	3,85
Granie w gry planszowe	4	15,38
Rozwijanie pasji	1	3,85
Wiedza historyczna	1	3,85
Wiedza o krajach skandynawskich	1	3,85
Wiedza o starożytnym Egipcie	1	3,83
Spanie	2	7,69

Źródło: opracowanie własne.

Badani mogli wskazać więcej niż jedną możliwość.

Wyniki mówią o bardzo różnorodnych i niejednokrotnie mocno zindywidualizowanych zainteresowaniach. Można jednak zauważyć pewne tendencje, jak: sport, korzystanie z mediów, w tym czytelnictwo, zajęcia domowe (robótki, gotowanie) itd. W wypowiedziach wyraźnie zaznaczał się podział uwarunkowany płcią i tradycyjnym podejściem do świata kobiety i mężczyzny.

Wszystkie badane osoby są świadome istnienia księgozbioru we własnym gospodarstwie domowym, choć niekoniecznie nazywają go „biblioteką”.

Tabela 3. Liczba książek w rodzinach (domowe biblioteki)

Miejsce zamieszkania rodziny	Liczba woluminów N = 621	
	n [liczba wskazań]	%
Wróblowa	132	21,25
Równe	115	18,52
Duląbka	104	16,75
Krosno	96	15,46
Krościenko Wyżne	77	12,40
Łęki Dukielskie	97	15,62
Razem:	621	100

Źródło: opracowanie własne.

Jak pokazują dane, księgozbiory różnią się między sobą liczbą woluminów, czasem nawet o kilkadziesiąt publikacji³⁰. Najwięcej tytułów notuje repertuar rodziny z Wróblowej, małej wioski w powiecie jasielskim (liczba ludności – 645). Dane po-

30 Przeprowadzono przy poziomie istotności $\alpha = 0,05$ test Shapiro-Wilka normalności danych. Wartość statystyki $W = 0,977874$ mieści się w przedziale ufności (0,743, 0,986), zatem można przyjąć, że ilość woluminów w domowej bibliotece opisywana jest przez rozkład normalny. W dalszej kolejności można obliczyć średnią liczebność biblioteki = 103,5 i odchylenie standardowe $s = 18,684$. Niestety liczebność próbki nie pozwala mi na dokładniejsze ilościowe zbadanie własności rozkładu.

chodzące z badań ogólnopolskich mówią, że w przedziale 51–100 książek posiada 22%, w przedziale 101–200 książek – 13% badanej populacji. Najczęściej występujące księgozbiory liczą 11–50 woluminów (40%)³¹. Zatem pod względem ilości książek badane biblioteki plasują się w podobnym miejscu skali.

Podczas wywiadu badani prezentowali zróżnicowane opinie na temat potrzeby rozwoju swoich bibliotek. Szczegóły pokazuje tabela 4.

Tabela 4. Opinia badanych o zawartości domowej biblioteki

Kategoria odpowiedzi	Liczba badanych N = 26	
	n [liczba wskazań]	%
Biblioteka jest wystarczająca	13	50,00
Biblioteka powinna być inna/rozwijana	9	34,62
Jest mi to obojętne	3	11,54
Nie mam zdania	1	3,85
Razem:	26	100

Źródło: opracowanie własne.

Badani w większości są zadowoleni z posiadanych zbiorów zarówno co do liczby, jak i jakości woluminów, choć w 9 przypadkach mówią o konieczności rozwijania/dokupywania woluminów. Nie precyzują jednak, jakiego typu miałyby to być pozycje.

Tabela 5. Stosunek badanych do czytelnictwa

Kategoria odpowiedzi	Liczba badanych N = 26	
	n [liczba wskazań]	%
Pozytywny	20	76,92
Obojętny	2	7,69
Negatywny	4	15,38
Razem	26	100

Źródło: opracowanie własne.

Dane zawarte w tabeli 5 wskazują, że osoby udzielające wywiadu z reguły mają pozytywny stosunek do czytelnictwa. Potwierdzają, że nigdy nie wyrzuciły (spaliły, zniszczyły) posiadanej książki i mają szacunek do piśmiennictwa różnego typu. Nie w pełni odzwierciedla to jednak ich deklarowane czytelnictwo (tabela 6).

Wyniki zawarte w tabeli 6 mówią, że 19,23 % badanych czyta powyżej 10 pozycji rocznie. To znaczy, że na miesiąc przypada zaledwie 0,45 pozycji. Ponadto 4 osoby nie czytają w ogóle, czyli 15,38% badanych nie czyta. Jedna osoba w tej grupie ma bardzo dużą wadę wzroku. Pozostałe nieczytające osoby uzasadniają, że wolą oglądać filmy. Respondenci czytający od 5 do 9 pozycji to głównie studiujące dzieci, a w grupie

31 R. Chymkowski, Z. Zasacka, *Stan czytelnictwa w Polsce w 2020 roku*, Warszawa 2021, s. 4–5.

deklarującej czytelnictwo poniżej 5 książek mieszczą się najczęściej rodzice, którzy tłumaczą, że duża ilość pracy i zmęczenie nie pozwalają im na poświęcanie większej ilości czasu na czytanie.

Z przeprowadzonego wywiadu wynika, że wszyscy badani uważają, że czytelnictwo, książka, literatura to wartościowe zjawiska.

Tabela 6. Liczba (deklarowanych) przeczytanych książek w roku

Liczba książek	Liczba badanych N = 26	
	n [liczba wskazań]	%
Powyżej 10	5	19,23
Między 5 a 9	7	26,92
Poniżej 5	10	38,46
Nie czytam	4	15,38
Razem:	26	100

Źródło: opracowanie własne.

Charakterystyka badanego księgozbioru

W zbiorze tekstów wszystkich badanych bibliotek da się zauważyć małą liczbę powtarzających się nazwisk autorów. Występują wśród nich polscy klasycy (w bardzo nikłej reprezentacji) i twórcy literatury popularnej. W tabeli 7 przedstawiono nazwiska wskazywane kilkakrotnie.

Niektóre z rodzin posiadają w swej bibliotece więcej niż dwie książki jednego autora. Są to serie lub kolejne tomy jednego tytułu.

Największą liczbę woluminów obejmuje twórczość Sienkiewicza, który jako jeden z najbardziej znanych polskich prozaików jest stale obecny w bibliotekach II połowy XX wieku. Zaraz po nim zajmują miejsce publikacje Bożeny Bobowskiej, mało znanej autorki tekstów religijnych. Następne nazwiska to Samantha Young³², bardzo płodna pisarka, autorka *Szkoły uwodzenia* oraz powieści romantycznych, która cieszy się zainteresowaniem młodych kobiet, ponadto Kirsty Moseley – pisząca powieści obyczajowe i romanse, znana głównie młodym czytelniczkom z powieści *Chłopak, który zakradał się do mnie przez okno*³³, debiutu, który przyniósł jej sukces.

Jeśli chodzi o nazwiska klasyków polskich występujące w badanych zbiorach, nie jest ich wielu i reprezentują różne epoki literackie. Należą do nich (w kolejności alfabetycznej): Aleksander Fredro, Józef Ignacy Kraszewski, Maria Konopnicka, Adam Mickiewicz, Eliza Orzeszkowa, Agnieszka Osiecka, Bolesław Prus, Władysław Reymont, Andrzej Sapkowski, Henryk Sienkiewicz, Olga Tokarczuk, Stanisław Wyspiański, Stefan Żeromski. Warto nadmienić, że poszczególne rodziny mają zwykle po jednej lub dwie publikacje danego twórcy. W większej liczbie reprezentowani są jedynie: Sienkiewicz,

32 [On-line:] <https://www.empik.com/szukaj/produkt?author=young+samantha> -18.06.2022.

33 [On-line:] <https://lubimyczytac.pl/autor/78022/kirsty-moseley> - 10.06.2022.

Prus, Mickiewicz. Należy także odnotować tytuły znanych twórców II połowy XX wieku, jak: Katarzyna Grochola, Magdalena Grzebałkowska, Roma Ligocka, Agnieszka Osiecka, Andrzej Pilipiuk, Jan Twardowski, Andrzej Sapkowski.

Tabela 7. Twórcy występujący w księgozbiorach kilku rodzin

Imię i nazwisko pisarza/tytuł tekstu	Liczba rodzin, w księgozbiorze których występuje dany twórca	Liczba pozycji w całym badanym księgozbiorze
Andersen Hans Christian	3	8
Burnett Frances H.	3	5
Haner K.	3	7
Janczarski Czesław	2	2
Jimenez Abby	2	2
Konopnicka Maria	2	3
Lipińska Blanka	2	5
Makuszyński Kornel	2	3
Michaelides Alex	2	2
Mickiewicz Adam	3	5
Moseley Kirsty	2	10
Perrault Charles	2	5
Pismo Święte	3	3
Prus Bolesław	6	6
Sienkiewicz Henryk	4	30 w tym 9 tytułów
Siepielska Agnieszka	2	6
Todd Anna	2	9
Twardowski Jan	2	2
Wolf Anna	2	8
Zafon Carlos Ruiz	2	2

Źródło: opracowanie własne.

Wśród polskich twórców uważanych za znanych szerszej społeczności czytelniczej są pisarze dla dzieci, tacy jak (w kolejności alfabetycznej): Adam Bahdaj, Władysław Bełza, Jan Brzechwa, Stanisław Jachowicz, Czesław Janczarski, Mira Jaworzakowa, Hanna Januszewska, Maria Konopnicka, Janusz Korczak, Jadwiga Korczakowska, Kornel Makuszyński, Andrzej Maleszka, Gustaw Morcinek, Hanna Ożogowska, Renata Piątkowska, Andrzej Sapkowski, Ewa Stadtmüller, Alfred Szklarski, Julian Tuwim, Rafał Wittek. Reprezentowani są w większości przez jeden wolumin, z wyjątkiem Janczarskiego (3 poz.), Jaworzakowej (2 poz.), Konopnickiej (3 poz.). Jak widać, zestaw polskich twórców dziecięcych jest bogatszy niż piszących dla dorosłych, co najpewniej jest wynikiem kupowania literatury polskiej potomstwu w którymś z okresów trwania rodziny. Zważywszy, że najmłodszy z badanych ma 21 lat, zastanawia nieco, że w repertuarze biblioteczek dziecięcych brakuje twórców z lat 90. XX wieku i początku XXI wieku. Dorobek wymienionych autorów dla dzieci, z wyjątkiem Piątkowskiej i Stadtmüller, był popularny w latach 70. XX wieku. Zestaw lektur świadczy o niekupowaniu

utworów dla potomstwa, które urodziło się po roku 2000. W obszarze literatury dla dzieci biblioteki bazują więc na lekturach rodziców albo starszego rodzeństwa. Podobnie ma się rzecz z dziecięcą literaturą zagraniczną. Choć wymienieni tu twórcy należą do klasyki, to czas debiutu ostatniego z nich przypada na lata 40. XX wieku. Żadna z tych osób już nie żyje i nie wzbogaca repertuaru. Od śmierci Astrid Lindgren mija 20 lat, a od publikacji jej ostatniej książki około 40. Oznacza to, że w badanych rodzinach właściwie nie kupowano utworów dla najmłodszych członków.

Literatura zagraniczna, choć ilościowo reprezentowana lepiej, jednak nie idzie w parze z poziomem literackim dzieł. Klasyków zagranicznych jest w zbiorach niewiele, reprezentują rozmaite okresy historyczne i gatunki. Są to: Honoriusz Balzac, Fiodor Dostojewski, Aleksander Dumas, Joseph Conrad, Umberto Eco, Moliere, Eric-Emmanuel Schmitt, Sofokles, William Szekspir, J.R.R. Tolkien, Aleksander Tołstoj, Lew Tołstoj.

Wśród wymienionych nazwisk obok twórców wybitnych, jak Dostojewski czy Eco, występują autorzy poczytnej literatury popularnej romansowej lub kryminalnej – Sparks i Nesbø.

Literaturę obcą reprezentują także twórcy piszący dla dzieci, jak: Hans Christian Andersen, Francis H. Burnett, Lewis Carroll, Antoine de Saint-Exupéry, Daniel Defoe, Charles Dickens, Jakub i Wilhelm Grimm, Tove Jansson (2 poz.), Astrid Lindgren, Alan Aleksander Milne, Lucy Maud Montgomery, Charles Perrault, Eleanor H. Porter, Robert Louis Stevenson, Juliusz Verne. Warto zauważyć, że dwie pozycje w jednej rodzinie pojawiają się tylko w przypadku twórczości Tove Jansson.

Obok cytowanych wyżej nazwisk występujących w seriach i wymienionych powszechnie znanych pisarzy repertuar badanych bibliotek składa się w większości z pojedynczych pozycji różnych autorów zagranicznych i polskich, piszących najczęściej w nurcie literatury popularnej. Tabela 8 zawiera dokładne zestawienie pisarzy, którzy wcześniej nie zostali wymienieni.

Tabela 8. Pozostali polscy i zagraniczni twórcy literatury popularnej reprezentowani w badanych bibliotekach³⁴

Nurt literatury	Imię i nazwisko twórcy	Liczba woluminów N = 621	
		n	%
Literatura młodzieżowa	Eve Ainsworth, Jay Asher, Ewa Barańska, K.A. Linde, Eric Lindstrom, Lauren Oliver, Joachim Masannek, Paula Rawsthorne, Ginger Scott, Jeff Zentner	10	1,61
Literatura dziecięca	Robyn Bryant, Teodora Cedro, Dorota Dziadkiewicz-Brewińska, Elizabeth Goudge (ur. 1900), Jennifer Greenway, Joachim Masannek, Ewa Nowak, Amy Steedman, Sue Wellman	9	1,45

³⁴ W przypadku niektórych twórców trudno jest jednoznacznie określić typ uprawianej prozy (np. romans i kryminał). Zaznaczałam wówczas w nawiasach dodatkowe gatunki lub brałam pod uwagę najbardziej znany utwór i według niego kwalifikowałam pisarza do danej grupy.

Nurt literatury	Imię i nazwisko twórcy	Liczba woluminów N = 621	
		n	%
Powieść dla młodych dorosłych	Holly Bourne, Abbi Glines, Hoover Colleen, Brigid Kemmerer, Jennifer E. Smith, Angie Thomas, Nicola Yoon	7	1,13
Powieść obyczajowa	Peter Bognanni, Jane Heller, Leszek Herman, Olga Kuczyńska, Charlotte Link, Josh McDowell, Maynard Frances, Jennifer Niven, M. L. Stedman, Irada Wownenko, Paul W. Young	11	1,77
Romans	Anna Bellon, Trish Cook, Katie Cotugno (romanse, feminizm, wyróżniana), Augusta Docher (Beata Majewska), Anna Ficner-Ogonowska, Abby Jimenez, Magdalena Krauze, Adriana Locke, Susan Mallery, Ewa Markowska, Estelle Maskame, Sarah Morgan, Monika Nerc, Anna H. Niemczynow, Ava Reed, Cora Reilly (romans – silni, seksowni mężczyźni), Cassandra Rocca, L.J. Shen, Agnieszka Siepielska, Kate Stewart, Jenkins Reid Taylor (romans – nagrodzona), Anna Wolf, Samantha Young	23	3,70
Proza sensacyjna	Krzysztof Domaradzki, Sandie Jones, Caroline Kepnes, David Lagercrantz (kryminał), Danielle Lori (fantasy, science fiction, kryminał), Alex Michaelides, Karin Slaughter, Marek Stelar	8	1,29
Proza historyczna	Blond Georges, Kaliński Dariusz, Kowalski Włodzimierz Tadeusz, Łazarewicz Cezary, Małyszko Piotr, Wojciech Roszkowski, Wojciech Rzehak	7	1,13
Proza fantastyczna	V. E. Schwab (fantasy), Anna Todd (fun fiction), Marek Hucz, Jan Jurkowski	4	0,64
Razem:		79	12,72

Źródło: opracowanie własne.

Poza pisarzami ujętymi w tabeli 8 badani posiadają w swych zbiorach także publikacje dobrze znane współczesnym czytelnikom, które zdobyły rozgłos dzięki ekranizacjom: *Igrzyska śmierci* Suzanne Collins, *Jedź, módl się i kochaj* Elizabeth Gilbert, *Gwiazd naszych wina* Johna Greena, *Biała Masajka* Corinne Hofmann, *Zmierzch* Stephenie Meyer, *Diabeł ubiera się u Prądy* Lauren Weisberger, *Królestwo* Jo Nesbø i kilka powieści Nicolasa Sparksa. Prawdopodobnie oznacza to, że reklama utworu literackiego w mediach oraz jego ekranizacja ma silny wpływ na chęć posiadania danego dzieła, stwarzając przekonanie, że jest ono ponadczasowe, a w każdym razie warte posiadania. Zauważa się ponadto pojedyncze pozycje takich autorów jak: Nora Roberts – niezwykle płodna i poczytna amerykańska pisarka, która łączy w swoich utworach wątki miłosne, przygodowe i kryminalne, Harlan Coben – będący na drugim miejscu w rankingu najpoczytniejszych autorów według danych BN z 2021 roku, Dean Koontz – autor thrillerów i trzymających w napięciu horrorów.

Pozostałe typy występujących tu publikacji piśmienniczych można ująć w kilka grup, które prezentuje tabela 9.

Najbogatszy jest zbiór publikacji religijnych – 75 poz. Tworzy go między innymi 19 części cyklu redagowanego przez Bożenę Bobowską, wydawanego wraz z pismem katolickim „Niedziela”. Ponadto biblioteki zaopatrzone są w egzemplarze *Pisma Świętego*, zbiory modlitw, rozważania religijne pisane przez księży i zakonników, a także utwory literackie o treściach związanych z religią katolicką. Zbiory te związane są

najpewniej głównie z wiarą wyznawaną przez rodziny, gdyż w bibliotekach nie figurują żadne publikacje, które przybliżyłyby inne niż katolicyzm religie. O istotnej roli wyznania wśród badanych świadczą też poradniki pisane w duchu religijnym (*Apteka Pana Boga czy Apteka braci Bonifratrów*), a także książki Johna Eldredge'a³⁵ i Williama P. Younga³⁶.

Tabela nr 9. Pozostałe typy książek występujące w badanym księgozbiorze

Gatunek literacki / Typ publikacji	Liczba woluminów N = 621	
	Liczba pozycji n	%
Literatura naukowa i popularnonaukowa	6	0,97
Literatura religijna	75	12,07
Encyklopedie, w tym dla dzieci	12	1,93
Słowniki	14	2,25
Atlasy	5	0,81
Literatura faktu, publicystyczna, reportaż, biografia	7	1,13
Podręczniki	10	1,61
Przewodniki	7	1,13
Poradniki kucharskie	16	2,57
Poradniki – zdrowie	20	3,22
Poradniki inne/ specjalistyczne	14	2,25
Ogółem:	186	29,94

Źródło: opracowanie własne.

Drugim licznym zbiorem są wydania słowników i encyklopedii, co świadczy o potrzebie poznawania i chęci nauki badanych. Tematyka słowników obejmuje słownictwo polsko-angielskie i język polski. Niestety, słowniki nie występują we wszystkich rodzinach. Tylko jedna pozycja dotyczy ortografii, jedna frazeologii i jedna wyrazów bliskoznacznych. Na sześć badanych księgozbiorów w jednym tylko jest słownik ortograficzny (*notabene* przeznaczony dla uczniów klas od I do VI). Można sądzić, że respondenci nie widzą potrzeby doskonalenia ortografii i gramatyki języka polskiego, mimo iż w każdej z rodzin jedna osoba studiuje.

Podobnie jak słowniki funkcje użytkowe pełnią encyklopedie. Dotyczą różnorodnych zagadnień, jak: zdrowie, historia, biologia, tematyka audiowizualna. W dwóch bibliotekach są encyklopedie powszechne, w tym czternaście tomów *Encyklopedii powszechnej* pod red. Kluszczyńskiego i *Encyklopedia popularna PWN*. Na 12 pozycji encyklopedycznych 4 publikacje to ilustrowane książki z obszaru edukacji dziecka.

Dość liczna jest grupa poradników. Obejmuje książki związane z konkretnymi zainteresowaniami – fotografią, uprawą roślin, nauką rysunku, wiedzą o drewnie czy

35 John Eldredge (ur. 1960) to amerykański pisarz ewangelikalny zafascynowany filozofią Francisca Schaeffera.

36 William P. Young (ur. 1955) – autor *Chaty* i *Rozdroży*, w obydwu powieściach pisarz dotyka kwestii nauki Chrystusa.

makijażu (14 pozycji). Te tematy reprezentowane są w księgozbiorach trzech rodzin. Najliczniejsze kategorie poradników związane są z tematami zdrowia – 20 pozycji i kulinariów – 16 pozycji. W sumie jest to zestaw 50 książek o funkcji poradnikowej. Może to dowodzić, że badane rodziny skoncentrowane są na poznawaniu i doskonaleniu wskazanych w poradnikach praktycznych umiejętności związanych z ich zainteresowaniami i codziennymi potrzebami.

W księgozbiornie można wyróżnić literaturę faktu, biografie i reportaże. Tych tekstów jest 7 – dotyczą życia sławnych kierowców rajdowych oraz piłkarzy, wydarzeń historycznych. 7 przewodników związanych jest z turystyką, opisano w nich ważne miejsca w Polsce oraz szlaki południowo-wschodniej Polski (głównie z obszarów bliskich miejsca zamieszkania badanych), a także świat roślin. W kilku bibliotekach znajdują się atlasy (5 poz.) o różnorodnej tematyce: atlas grzybów, atlas historyczny, atlasy szkolne, atlas dotyczący starożytnego Egiptu.

Badani właściwie nie posiadają literatury naukowej. Skromny zestaw tworzą 2 pozycje (E. Jarosz, E. Wysocka *Diagnoza psychopedagogiczna podstawowe problemy i rozwiązania*, R. Crisp *Psychologia społeczna*). Pozostałe 4 teksty mają charakter popularnonaukowy.

W zestawie wszystkich badanych bibliotek znajduje się tylko kilka książek poetyckich. To utwory Williama Szekspira – *Romeo i Julia* (dramat), dzieła Adama Mickiewicza (*Dziady*, *Pan Tadeusz*), wiersze dla dzieci Marii Konopnickiej, Jana Brzechwy, Juliana Tuwima, Jana Twardowskiego. Spis zamykają tomiki Agnieszki Stępińskiej i Bogusława Szczurka. Nikły ślad poezji wysokiej w postaci liryki współczesnej Twardowskiego świadczy o braku zainteresowania badanego środowiska poezją liryczną, a zatem wartościami artystycznymi języka. Ten brak jest tym bardziej dojmujący, że mieszczące się w badanym repertuarze utwory Mickiewicza, Brzechwy i Tuwima w większości również należą do epiki. Sytuacja ta potwierdza moją tezę o nieczytaniu liryki współczesnej i braku właściwego zaangażowania w jej poznawanie na etapie szkolnej edukacji³⁷.

Tylko trzy nazwiska z podanych w badaniu należą do noblistów – Lewis Sinclair, Władysław Reymont, Olga Tokarczuk i pochodzą ze zbiorów jednej rodziny. W pozostałych bibliotekach nie ma dzieł tej miary.

Najstarsza książka wśród wszystkich wymienionych pochodzi z roku 1951. W księgozbiornie nie ma zatem publikacji należących do dziadków. Może to być spowodowane kilkoma czynnikami, takimi jak: chłopskie bądź robotnicze pochodzenie i brak tradycji gromadzenia książek, oddzielne miejsce zamieszkania, zniszczenia wojenne i inne.

Podsumowanie

Z uwagi na mało liczną grupę badawczą trudno formułować ogólne wnioski. Wydaje się jednak, że zebrane wyniki dotyczące wielkości księgozbiorów korelują z danymi

37 Por. A. Ungeheuer-Gołąb, *Integracja sztuk. Liryka w edukacji dziecka*, Rzeszów 2021.

opublikowanymi w ramach badań Biblioteki Narodowej. Zadaniem tego tekstu nie było porównywanie danych, jednak można zauważyć, że liczebność księgozbiorów mieści się w przedziałach 51–100 i 101–200 woluminów, co w raporcie BN z lat 2016 i 2018 wynosi odpowiednio 21% i 11% oraz z roku 2020, odpowiednio 22% i 13% (reprezentowana próba ogólnopolska)³⁸. Wyniki te wskazują na niewielki wzrost liczebności domowych kolekcji. Zauważalna jest też zbieżność w kwestii poziomu czytelnictwa i wykształcenia (im wyższe wykształcenie, tym wyższy poziom czytelnictwa). Badane księgozbiory są w większości zestawami dzieł popularnych – łatwych w odbiorze, spełniających głównie funkcję rozrywkową. Niemniej jednak należy zauważyć, że obecność dużej ilości poradników o specjalistycznej tematyce wskazuje na funkcję użytkową, realizowaną w postaci rozwijania zainteresowań, uzupełniania wiedzy, zdobywania umiejętności w konkretnych dziedzinach³⁹. Z kolei bogaty zbiór książek religijnych pokazuje zainteresowanie badanych obszarem duchowości, wiary i religii (głównie katolickiej). Zważywszy na duży społeczny i medialny nacisk na promowanie czytelnictwa w ostatnich latach, należy stwierdzić, że analizowane biblioteki rodzinne nie w pełni reagują na te tendencje. Każdego roku odbywają się akcje czytelnicze, spotkania autorskie, targi książki dla dorosłych i dzieci, festiwale książki dziecięcej⁴⁰. Zalety czytelnictwa popularyzowane są przez media, a biblioteki publiczne realizują programy i projekty czytelnicze skierowane do mieszkańców. W miastach funkcjonują księgarnie, czytelnie, biblioteki publiczne, specjalistyczne, uczelniane. W każdej polskiej szkole pracuje biblioteka szkolna, a często na wsi są też oddziały biblioteki publicznej. Mimo to na podstawie uzyskanych informacji można stwierdzić, że na obszarze poddanym badaniu zjawiska takie jak: czytelnictwo, bogacenie księgozbioru, realizowanie inicjacji czytelniczej i kulturowej nie rozwijają się w sposób satysfakcjonujący.

Warto zastanowić się, co jest tego przyczyną. Czy chodzi o przyzwyczajenia pokoleniowe, trudności z czytaniem, brak zainteresowania fabułami, przeciążenie pracą zawodową? Najprawdopodobniej nie, bo zbiory mają dość liczną w porównaniu z innymi tekstami reprezentację woluminów literatury popularnej. To teksty przynoszące relaks, niewymagające. I w tym, jak się zdaje, leży sedno problemu. Jest możliwe, że badani zatrzymali się w swoim czytelnictwie, jak pisała Joanna Papuzińska, na etapie infantylnego czytania⁴¹, które ma służyć głównie przyjemności i nie zmusza do wysiłku intelektualnego. Co więcej, z przeprowadzonych rozmów

38 I. Koryś, J. Kopeć, Z. Zasacka, R. Chymkowski, *Stan czytelnictwa w Polsce w roku 2016*, Warszawa 2017, s. 13; I. Koryś, R. Chymkowski, *Stan badań czytelnictwa w Polsce w 2018. Wstępne wyniki*, Warszawa 2018, s. 4, [on-line:] <https://www.bn.org.pl/download/document/1587250668.pdf> – 10.07.2022.

39 Bogaty zbiór literatury poradnikowej potwierdza odnotowaną przez Szackiego zbieżność zawartości księgozbioru z wykonywanym zawodem i zainteresowaniami właścicieli. Zob. J. Szacki, *Księgozbiory domowe w procesie...*, s. 71–72.

40 M. Janas, *Kampanie społeczne na rzecz czytelnictwa w Polsce*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2017, t.15, s. 105–117.

41 J. Papuzińska, *Inicjacje literackie...*, s. 25.

wynika, iż nie zauważają oni potrzeby doskonalenia tego obszaru życia, a wręcz są dumni z posiadanych dzieł. Przekraczanie poziomów inicjacji, dążenie do czytelniczej dojrzałości, rozwijanie potrzeby poznawania kolejnych kodów literackich rozpoczyna się w dzieciństwie. Poza rozmaitymi indywidualnymi przypadkami utrudniającymi kontakt z książką, jak niepełnosprawności, mikrouszkodzenia czy dysleksja, dzieci są zwykle ciekawe nowych opowieści, chcą słuchać i czytać. Tę naturalną tendencję rozwojową powinni we właściwym okresie wspierać rodzice i nauczyciele. Problemów nikłego zainteresowania czytelnictwem literatury pięknej o wysokich standardach poszukiwałam zatem w tych środowiskach. Okazuje się, że poczynione czterdzieści lat temu wnioski z badań potrzeb czytelniczych rodzin są aktualne i dzisiaj. Badani dorośli przenoszą swój styl obcowania z literaturą na dzieci i nie nadążają za biegiem życia literackiego⁴².

Ponadto wydaje się, że problem komplikuje miejsce zamieszkania. Do małych wiosek Podkarpacia może nie docierać szeroka oferta akcji czytelniczych, które odbywają się w miastach. We wsiach nie ma księgarni i na pewno trudniejszy jest dostęp do nowych wydawnictw, choć warto zauważyć, że obecnie właściwie każdy ma dostęp do księgarni wysyłkowych i internetowych. Może zatem powodem braków w księgozbiorach nie jest miejsce zamieszkania, ale bariera cenowa, która dla niektórych będzie podstawowym ograniczeniem. Badanie nie pokazuje jednoznacznie, że mieszkańcy małych miejscowości posiadają zbiory biblioteczne o niewielkiej liczbie woluminów i niskiej jakości literackiej, że większość ich dysponentów nie przykłada wagi do czytelnictwa, tym bardziej że badani w wywiadach wyrażali się z szacunkiem o książkach. Przecież każda z badanych rodzin posiada bibliotekę. Informacje dotyczące deklarowanego czytelnictwa pokazują jednak, że także nie jest ono w tej grupie zadowalające. Słabym punktem podjętych eksploracji jest brak danych o czytelnictwie materiałów elektronicznych. Jak pisze Irena Socha: „Internetowe wspólnoty literackie i czytelnicze są zarzewiem nadziei, gdyż właśnie dla nich znamienne jest zakorzenienie praktyk lekturowych we wspólnotowości, w bezpośrednim, nawet jeśli zapośredniczonym, dialogu oraz sprzyjanie kreatywności w wyrażaniu czytelniczych doznań”⁴³. Ten mały wycinek rzeczywistości Podkarpacia pokazuje, że należałoby bardziej sumienną opieką otoczyć najmniejsze miejscowości. Zaskakująca jest także znikoma ilość podręczników i prac naukowych bądź popularnonaukowych związanych z kierunkiem studiów badanych (chodzi o studiujące dzieci). Może to świadczyć o braku tradycji „studiowania” jako zgłębiania cudzej myśli ukazanej w słowie.

Główny wniosek, jaki się nasuwa, jest taki, że rodzinne zbiory biblioteczne są tu raczej dziełem przypadku niż realizacją przemyślanej strategii czytelniczej, uwzględniającej dążenie do poznawania nowych literackich kodów i tworzenie kolekcji. Zakładając, że taka „ścieżka” może być potrzebna człowiekowi w XXI wieku, warto

42 J. Papuzińska, pisząc o inicjacji literackiej, powołuje się na badania potrzeb czytelniczych i porusza zagadnienie czytelnictwa i repertuaru bibliotecznego badanych rodzin. Por. Tamże, s. 30–58.

43 I. Socha, *Zachowania lekturowe Polaków – problemy i kategorie opisu czytelnictwa*, [w:] *Teoretyczne zagadnienia bibliologii i informatologii. Studia i szkice*, red. E. Gondek, Katowice 2015, s. 28.

zastanowić się, czy włączenie tego typu obszarów w szersze inicjatywy czytelnicze, wejście animatorów czytelnictwa w społeczności wiosek dałoby lepsze rezultaty. Należy zwrócić uwagę, że najliczniejsze grupy w badanych rodzinach to osoby między 20. a 30. rokiem życia (11) i między 50. a 60. (8), a więc w okresach, kiedy czytelnictwo może prowadzić do poszerzania światopoglądu i zdobywania wiedzy oraz kiedy może być wynikiem utrwalonych już upodobań i gustów czytelniczych.

Bibliografia

- Adamski F., *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków 2002.
- Bogdanowski J., *Ilustrowana encyklopedia powszechna*, Kraków 2006.
- Chymkowski R., Zasacka Z., *Stan czytelnictwa w Polsce w 2020 roku*, Warszawa 2021.
- Dunin J., *Studia o komunikacji społecznej*, Łódź 2004.
- Dyczewski L., *Rodzina twórcą i przekazicielem kultury*, Lublin 2003.
- Encyklopedia książki*, t. 1: *Eseje – A–J*, red. A. Żbikowska-Migoń, M. Skalska-Zlat, Wrocław 2017.
- Gołaszewska M., *Kultura estetyczna*, Warszawa 1979.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Lisa_Feldman_Barrett –18.06.2022.
- <https://lubimyczytac.pl/autor/78022/kirsty-moseley> –10.06.2022.
- <https://www.bn.org.pl/raporty-bn/stan-czytelnictwa-w-polsce/stan-czytelnictwa-w-polsce-w-2022-r.-22.06.2022>.
- <https://www.empik.com/szukaj/produkt?author=young+samantha> –18.06.2022.
- Janas M., *Kampanie społeczne na rzecz czytelnictwa w Polsce*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2017, t. 15, s. 105–117.
- Kamińska-Czubała B., *Zbiory Piotra Moszyńskiego. Biblioteka szlachecka w dobie romantyzmu*, Kraków 2019.
- Kawula S., Brągiel J., Janke A., *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, Toruń 2014.
- Koryś I., Chymkowski R., *Stan badań czytelnictwa w Polsce w 2018. Wstępne wyniki*, Warszawa 2018, [on-line:] <https://www.bn.org.pl/download/document/1587250668.pdf> –10.07.2022.
- Koryś I., Kopeć J., Zasacka Z., Chymkowski R., *Stan czytelnictwa w Polsce w roku 2016*, Warszawa 2017.
- Kosmanowa B., Kosman M., *Tytus Działyński i jego dzieło: 100 lat Biblioteki Kórnickiej*, Wrocław 1978.
- Koziołek K., *Nadmiar czytania, niedobór lektury*, „Filoteknos” 2020, nr 10, s. 103–110.
- Nowy słownik języka polskiego*, PWN, red. E. Sobol, Warszawa 2002.
- Papuzińska J., *Inicjacje literackie, problemy pierwszych kontaktów dziecka z książką*, Warszawa 1988.
- Polok J., Poloczek E., *Biblioteka domowa jako przedmiot badań – problemy, metody, perspektywy*, [w:] *Informacja, biblioteka, społeczeństwo. Z prac bibliologicznych kół naukowych w Polsce*, red. J. Ladorucki, i Z. Gruszka, Łódź 2013, s. 69–73.

- Read H., *Wychowanie przez sztukę*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976.
- Rudnicka J., *Biblioteka Wilanowska: dwieście lat jej dziejów (1741–1932)*, Warszawa 1967.
- Słownik języka polskiego PWN*, [on-line:] <https://sjp.pwn.pl/slowniki/biblioteka.html> – 23.06.2022.
- Słownik terminów literackich*, Wrocław–Warszawa –Kraków–Gdańsk–Łódź 1986.
- Socha I., *Zachowania lekturowe Polaków – problemy i kategorie opisu czytelnictwa*, [w:] *Teoretyczne zagadnienia bibliologii i informatologii. Studia i szkice*, red. E. Gondek, Katowice 2015.
- Starzec H., *Kultura literacka – wychowanie literackie*, Warszawa 1981.
- Starzec H., *Wychowanie literackie*, Warszawa 1980.
- Szocki J., *Domowy świat książek. Wybrane księgozbiory polskie w XIX wieku*, Kraków 2000.
- Szocki J., *Księgozbiory domowe w procesie kultury czytelniczej w XIX i XX wieku*, „Przegląd Humanistyczny” 2003, nr 5, s. 67–76.
- Szocki J., *Księgozbiory domowe ziemian, inteligencji i chłopców w okresie zaborów*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Prace Bibliotekoznawcze Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie” 1998, s. 11–18.
- Ungeheuer-Gołąb A., *Integracja sztuk. Liryka w edukacji dziecka*, Rzeszów 2021.
- Wolff K., *Dawne i nowe dylematy czytelnictwa. Z badań nad książką i księgozbiorami historycznymi*, [w:] *Z badań nad książką i księgozbiorami historycznymi* 2009, t. 3, s. 131–157, [on-line:] <http://www.bookhistory.uw.edu.pl/index.php/zbadannadksiazka/article/view/257/266>– 26.11.2022.
- Wychowanie* [hasło] *Encyklopedia PWN*, [on-line:] <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/wychowanie;3998683.html> – 3.05.2022.
- Ziemska M., *Rodzina a osobowość*, Warszawa 1979.

Home library – a component of family life (selected examples)

Abstract

The article presents data from fragmentary research on the library repertoire of six families living in Podkarpacie. The author starts with literary education in the family in relation to the place of residence, level of education, etc. She draws attention to the important problems of popularising the act of reading high literature, including poetry, the number of volumes and the genres found in the examined libraries. The methodology of pedagogical research (interview, analysis of documents) was applied. The main purpose of the investigation was to create an image of a home library of the study participants. In addition to the analysis of the book collection, the research entailed family members and finding out how important the culture-forming function of books and literature is for each of them.

Keywords: home library, library repertoire, literary education.